

JEZIČNE ZNAČAJKE HRVATSKIH RUKOPISA PISANIH GLAGOLJICOM KOJI SE ODNOSI NA RIJEČKI AUGUSTINSKI SAMOSTAN

Vranić, Silvana

Source / Izvornik: **FLUMINENSIA : časopis za filološka istraživanja, 2023, 35, 7 - 25**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

<https://doi.org/10.31820/f.35.1.11>

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:214089>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-18**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.
Ovaj rad dostupan je za upotrebu pod međunarodnom licencom Creative Commons Attribution 4.0.

<https://doi.org/10.31820/f.35.1.11>

Silvana Vranić

JEZIČNE ZNAČAJKE HRVATSKIH RUKOPISA PISANIH GLAGOLJICOM KOJI SE ODNOSI NA RIJEČKI AUGUSTINSKI SAMOSTAN

dr. sc. Silvana Vranić, Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet
silvana.vranic@uniri.hr orcid.org/0000-0002-3033-9625

izvorni znanstveni članak

UDK 27-789.4(497.5Rijeka)
003.349.1(497.5Rijeka)
811.163.42'282(497.5Rijeka)

rukopis primljen: 25. travnja 2023; prihvaćen za tisak: 17. svibnja 2023.

U radu se analiziraju jezične značajke dvaju tekstova pisanih glagoljicom koji se odnose na augustinski samostan u Rijeci, sadržanih i u knjizi Istraživanja o riječkome glagoljaškom krugu Darka Dekovića. Riječ je o dvama administrativno-pravnim tekstovima prepisanim u 16. st.: Ispravi Reimberta III. Walseea iz 1429. i Ispravi cara Ferdinanda I. iz 1528. Cilj je rada na temelju usporedne analize jezičnih slojeva navedenih tekstova i podataka prikupljenih za dosadašnjih dijakronijskih i sinkronijskih istraživanja govora Rijeke i okolnih punktova pokušati pobliže atribuirati spomenute tekstove određenomu čakavskom arealu ili idiomu. Pritom valja uzeti u obzir činjenicu da mnogi tekstovi nastali u 16. st. i kasnije, uz utjecaj nasljeđa hrvatske crkvenoslavenske tradicije, odražavaju književnu stilizaciju i da nisu uvijek pogodni za dijakronijski pristup pojedinomu organskomu idiomu, ali, jednako tako, i da zbog prepoznatljivosti značajki pojedinoga idioma pružaju mogućnost iščitavanja pisarevih odnaka od tadašnje norme. Na temelju takvih osobitosti ipak se može zaključiti o utjecaju sjeveroistočnih istarskih idioma u prigradu negdašnjega grada Rijeke na korpus istraživanja.

Ključne riječi: *augustinci; Rijeka; povijesna dijalektologija; čakavska književna stilizacija; sjeveroistočni istarski poddijalekt čakavskoga ekavskoga dijalekta; Isprava Reimberta III. Walseea iz 1429.; Isprava cara Ferdinanda I. iz 1528.*

1. Korpus i metodologija

U radu¹ se analiziraju jezične značajke tekstova pisanih glagoljicom koji se odnose na augustinski samostan u Rijeci, sadržanih i u knjizi *Istraživanja o riječkome glagoljaškom krugu* Darka Dekovića. Riječ je o dvama administrativno-pravnim tekstovima prepisanim u 16. st.: kneževskoj *Ispravi Reimberta III. Walseea*² iz 1429. i *Ispravi cara Ferdinanda I.* iz 1528.³, koji su

---

¹ Rad je napisan u okviru potpore Sveučilišta u Rijeci *Liber Fluminensis – prilozi za proučavanje hrvatskoga jezika u djelima riječkih tiskara do 20. stoljeća* voditeljice Sanje Zubčić. Tekst je proširena verzija izlaganja *Jezične značajke hrvatskih rukopisa pisanih glagoljicom koji se odnose na riječki augustinski samostan održanoga 23. listopada 2015.* u Rijeci na znanstvenom skupu *Sedam stoljeća augustinskog samostana u Rijeci.* Budući da zbornik radova sa Skupa do danas nije objavljen, rad je u ožujku 2023. godine povučen uz suglasnost organizatorice Skupa i doraden u skladu s novim istraživanjima o riječkom augustinskom samostanu i s recentnom dijalektološkom i povijesnojezičnom literaturom.

² Marko Medved u svojim tekstovima, pa i u knjizi *Filius conventus Fluminensis, Augustinci pustinjaci sv. Jeronima u Rijeci*, prvom sintetskom prikazu povijesti toga reda u Rijeci, augustinskoga samostana i crkve sv. Jeronima u Rijeci, piše o Reinprechtu Walseeu (npr. 2019a: 161, 2020: 87). Budući da je u ovom radu korišteno Dekovićevo preslovljenje isprava, u naslovu je ostavljen i njegov zapis imena unuka Hugona IX. Devinskog, koji je riječkomu augustinskomu samostanu dodijelio prava i pogodnosti navedena u ispravama. Prijepis te isprave čuva se i u Arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu pod signaturom D-X-67 (Deković 2006: 306).

³ Treći se tekst pisanom glagoljicom koji se odnosi na riječki augustinski samostan, zapis *Ugovora o kupnji vune* iz 1546. riječkoga javnoga bilježnika Gverina Tihića, čuva u zbirci glagoljičnih rukopisa u pismohrani Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Ugovorne su stranke Ivan Primožić (Medved 2020: 171), odnosno Jivan Premušić (o zapisima njegova prezimena v. Medved 2019a: 178, Lupić 2021: 87), prior augustinskoga samostana u Rijeci, i Pavle Peršulić (Peršulić) (Deković 2011: 336). Transliteraciju je teksta objavio 1949. Stjepan Ivšić. S obzirom na to da u tom tekstu, kao što ispravno zaključuje Stjepan Ivšić, nije riječ o riječkoj čakavštini, već je značajkama bliži južnoj čakavštini (1949: 109), taj tekst nije uključen u analizu za ovaj članak. Tekst je Vjekoslav Štefanić uvrstio u rad o glagoljici u riječkoj općini (1960: 234). Već odmaci od refleksa *jata* koji bi, da je pisan riječkom čakavštinom ili nekim od idioma jezično blizog Rijeci, bili ekavski u tvorbenim pozicijama i u većini gramatičkih morfema (npr. *onde*, a ne *ondi*, *na reke*, a ne *na reki*, u *pinezeh*, a ne u *pinezih* itd.), govore u prilog Ivšićevoj opservaciji. Iako, Gverin Tihić ostavlja toponim *Reka* s ekavskim odrazom *jata* i kretik *rečki*, onako kako je i danas u zapadnim riječkim čakavskim govorima. Sjevernočakavskom zasigurno pripadaju i ekavizmi *mesto* i *bele*. Primjer *vulna*, što ga piše uz *vuna*, nije zabilježen u sjevernočakavskim organskim govorima; uz u u većini govora, u nekim je kvarnerskim otočnim govorima sekvencija *əl dala *el*, *al*, *e* ili *o* (Lukežić 2012: 177–178). Međutim, *ul* je bilježeno uz *u* i *lu* i u spomenicima iz 15. st. pisanim hrvatskim crkvenoslavenskim jezikom, zasigurno pod utjecajem gubljenja slogotvornog *l* u piščevu govoru (Gadžijeva i dr. 2014: 69). U hrvatskim glagoljičnim spomenicima iz 15. st., uz i dalje zadržano slogotvorno *l*, najčešće su zamjene *ul* i

dijelom kartulara riječkog augustinskoga samostana, odnosno spisa pod nazivom *Diplomatarium monasterii sancti Hieronymi ordinis eremitarum sancti Augustini in Terra Fluminis sancti Viti* iz 16. st.⁴ *Diplomatarium* sadrži 89 prijepisa latinskih, talijanskih i hrvatskih isprava (povelja, darovnica, oporuka, ugovora i sl. dokumenata) vezanih za riječki augustinski samostan, koji se odnose na 15. i 16. st., i čuva se u Universitätsbibliothek Wien (II 351.241.), a preslike je, danas pohranjene u Akademijinu Zavodu za povijesne i društvene znanosti u Rijeci, Stjepan Damjanović dostavio Darku Dekoviću (Deković 2003: 30, 2005: 43, bilj. 69).

Cilj je ovoga rada na temelju usporedne analize jezičnih slojeva dvaju spomenutih tekstova, koji su evidentno bili jako važni za Samostan, jer su, osim na latinskom, pisani i na hrvatskom (uvedeni su u *Diplomatarium* pod rednim brojem 67 i 68⁵) i na talijanskom jeziku, i podataka prikupljenih za

---

u (iako se bilježe i *ol* i *ø*) (Damjanović 1977: 44–48, 1984: 64–65). I u hrvatskim latiničnim tekstovima iz 14. i s početka 15. st. moguća je uz ostale zamjene (*u*, *ol*, *al*) i sekvencija *ul*, a u *Žičima sv. otaca i lu* (Malić 1987: 60–62). U čakavskom je književnojezičnom povijesnom tipu 16. st. slogotvorno *l* sporadično očuvano kao arhaizam, a u tekstovima je uobičajeno *u* (Kapečanović 2011: 90). Za Tihicev je zapis, s obzirom na njegovo podrijetlo, zanimljivo spomenuti da i Šibenčanin Faust Vrančić, autor koji stvara krajem 16. st. i početkom 17. st., primjerice u *Životu nekoliko izabranih divić* (1606.), slogotvorno *l* zamjenjuje sekvencijom *ul*, rjeđe vokalom *u*. Josip Lisac zaključuje „da je u Vrančićevo doba šibensko govorno stanje bilo *s u* na mjestu samoglasnoga *l*” (Lisac 2004: 28). Prema tomu bi zapis *ul* i u Tihicevu tekstu bio rezultat autorova znanja o postojanju slogotvornoga *l* u ranijim razdobljima i u pisanoj tradiciji te utjecaja gubljenja slogotvornoga *l* u njegovu govoru. Čakavske značajke poput uporabe zamjenice *ča*, refleksa skupine **dj* u primjeru *me(j)u* i dr. u Tihicevu zapisu *Ugovora* neosporno potvrđuju da je riječ o hrvatskom čakavskom tipu. Te su bazične značajke čakavskoga narječja ušle i u normu hrvatskoga crkvenoslavenskoga jezika, pa se sustavno potvrđuju i u liturgijskim tekstovima, u kojima je utjecaj vernakularnih značajki najrjeđi.

⁴ Dalje *Diplomatarium*. Ivan Primožić, prior augustinskoga samostana u Rijeci od 1523. do 1558. (Medved 2019a: 172), koji je obnovio crkvu sv. Jeronima i samostansku zgradu, stradale u požaru 1509., za mletačkoga pohoda na Rijeku (Medved 2020: 169), zaslužan je što je nastao samostanski kartular. Naime, u požaru je nestao i dio samostanske arhive (Medved 2019a: 172 i Medved 2019b: 88), pa je Ivan Primožić 1523. izdao nalog notaru Ivanu Barberiću da izradi inventar pokretnih dobara Samostana, koji se nalazi i na početku *Diplomatariuma* (druga se verzija inventara čuva u Arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu pod brojem D-XXVI-24, usp. Kosanović 2018). *Diplomatarium* je započet 1552., kada je prior Ivan Premožić naložio Ivanu Barberiću da prepíše sačuvane dokumente riječkog augustinskoga samostana (Deković 2011: 93–94), među kojima neki vjerojatno datiraju iz razdoblja početka djelovanja augustinaca u Rijeci (od 1368. do 1408./1409., usp. Medved 2019a: 160).

⁵ Latinski su prijepisi uneseni pod brojevima 63 i 64, a talijanski pod brojevima 65 i 66 (Deković 2006: 306).

dosadašnjih dijakronijskih i sinkronijskih istraživanja govora Rijeke i okolice pokušati pobliže atribuirati spomenute tekstove određenomu čakavskomu arealu ili idiomu.

Pritom valja uzeti u obzir nekoliko činjenica. Kada je riječ o utjecaju, u trenutku nastanka ovih tekstova u liturgijskim knjigama još uvijek postojeće-ga, hrvatskoga crkvenoslavenskoga jezika,⁶ u literaturi se ističe da elementi toga jezika u neliturgijskim zbornicima pisanim glagoljicom imaju tek stilističku funkciju (Gadžijeva i dr. 2014: 12). U srednjovjekovnim hrvatskim pravnim tekstovima staroslavenski elementi više nisu sustavni, već je dominantan živ narodni govor (Kuzmić 2011: 323). Usto, mnogi tadašnji tekstovi odražavaju književnu stilizaciju iz 16. st., temeljenu na čakavskoj ili štokavskoj dijalektnoj osnovici⁷, s nadgradnjom kao nasljeđem iz razdoblja koje se protezalo od 14. st. do kraja 15. st. Stoga ni isprave vezane za augustinski samostan ne bi bile sasvim pogodne za dijakronijski pristup pojedinomu organskomu idiomu. S druge strane, upravo zahvaljujući autorskim (piščevim ili pisarevim) odmaci-ma od tadašnje norme, uz oprez zbog spomenutih utjecaja i odraza, ipak je moguće iščitati posebnosti idioma koji je autoru najbliži, bilo podrijetlom, bilo mjestom djelovanja⁸ jer zastupljene su značajke „posve transparentne u odnosu na postojeću normu ili uzus” (Zubčić 2010: 633) i stoga relevantne. Dobri su primjeri takvih radova *Jezik Veprinačkog zakona (1507)* (s književnom stilizacijom, Kuzmić 2001: 1–24), *Jezik grobničke brašćinske knjige (16. i 17. stoljeće) kao dijalektološki predložak* (Lukežić 2005: 223–246), *Jezične značajke Greblova Tlmačenja od muki gospoda našega Isuhrsta (prilog dijakronijskoj dija- lektologiji)* (Zubčić 2010: 631–646), *O kastavskom govoru u 15. stoljeću (prilog istraživanju razvoja kastavskoga govora)* (Zubčić – Miškulin 2022: 217–234).

---

⁶ Crkvenoslavensko razdoblje u slavenskim zemljama traje do pojave nacionalnih ili regionalnih književnih jezika. Kraj hrvatske inačice crkvenoslavenskoga jezika datira se upravo u 16. st., točnije ključnom se godinom smatra 1561., godina tiskanja Brozićeva brevijara, kao posljednje knjige pisane inačicom nastalom unošenjem čakavskih značajki u starocrkvenoslavenske tekstove (Gadžijeva i dr. 2014: 11).

⁷ U literaturi koja se bavi hrvatskim književnim jezicima polazi se od Brozovićeve podjele područja u hrvatskom jeziku i književnosti na: sjeverozapadni ili kajkavsko-sjevernočakavski i jugoistočni ili štokavsko-južnočakavski tip (1973: 132). Uz njih je razvijen i hibridni tip. Težnja k naddijalektnoj sjevernoj čakavštini, ostvarena ponajprije u glagoljičnim zapisima, ne može se povezivati s težnjama hrvatskih protestantskih pisaca k hibridnomu književnomu jeziku (Kapetanović 2011: 83).

⁸ Drugim riječima, značajke koje autori unose ne moraju uvijek biti podudarne sa značajkama idioma prostoru kojega tekst svojim sadržajem ili namjenom pripada.

Stoljeće u koje su datirani spomenuti tekstovi vezani za augustinski samostan u Rijeci, stoljeće je u kojemu broj glagoljičnih knjiga nakon svojega vrhunca u 14. i 15. st. počinje opadati. Međutim, nije riječ samo o liturgijskoj knjizi, već i o nenabožnoj literaturi u zbornicima ili o administrativno-pravnim tekstovima (Damjanović 2011: 275). U Rijeci se, unatoč silaznoj putanji glagoljičnih knjiga, baš u tom stoljeću, u prvom redu i zbog Kožičičeve tiskare, druge utemeljene tiskare u Hrvatskoj, ali i svećenicima okupljenim oko Bernardina Frankopana, kao i riječkim javnim bilježnicima: Gverinu Tihću, riječkomu kancelaru, Ivanu Milčiću i Ivanu Barberiću, riječkim kanonicima i popovima glagoljašima, koji su osim latinskoga jezika i pisma, u zapisima koristili i hrvatski jezik i glagoljicu, može govoriti o *riječkom hrvatskom glagoljaškom kulturnom krugu* (Deković 2011: 94).⁹

U radu su suda i u javnom bilježništvu u Rijeci tako, što je važno i za korpus ovoga članka, dokumenti osim latinskim jezikom i pismom, pisani i hrvatskim jezikom i glagoljicom. Prvi je tekst analiziran u ovom članku pod nazivom *Isprava Reimberta III. Walseea* iz 1429. potvrda prava što ju je nakon dovršetka samostanskoga kompleksa augustincima u Rijeci dodijelio Hugon Devinski, djed tadašnjega gospodara Rijeke, potpisnika isprave. Isprava se smatra temeljnom za datiranje augustinskoga samostana u Rijeci ili obranu dobara augustinaca jer nije očuvana povelja utemeljenja iz 14. st.¹⁰ Drugom ispravom car Ferdinand I. 1528. potvrđuje prava toga samostana upisana u pet ranijih isprava, od one što ju je potpisao knez od Walseea, do recentnijih, što su ih potpisali članovi plemićke obitelji Frayn i car Friedrich III., njegov pradjed. Kao zanimljivost, Darko Deković ističe da upravo ta dva teksta pisana glagoljicom nisu javnobilježnički ovjerena, međutim, usporedbom s ispravama što ih je ovjerio riječki javni bilježnik Ivan Barberić, pop glagoljaš i kanonik riječkoga (glagoljaškoga) zbornoga kaptola, u *Diplomatariumu*, a i s ostalim što ih je analizirao, Darko Deković zaključio je da je upravo Ivan Barberić latinskim zapisao i na talijanski i hrvatski „preveo” spomenute dvije isprave (i izdvojena, glagoljicom pisana,

⁹ Upravo *Diplomatariumu*, smatra Ivan Lupić, „jasno pokazuje da je pisati na hrvatskom jeziku” za riječke augustince „značilo pisati na glagoljici” (Lupić 2021: 88), odnosno da su riječki augustinci, kada su željeli zapisati hrvatski tekst, izabrali glagoljicu kao pismo (Lupić 2021: 89).

¹⁰ V. Deković 2011: 93–94 i Medved 2019a: 161, bilj. 11. Prijepisi su Reinprechtove povelje u *Diplomatariumu* redom: na latinskom LXXXIvLXXXIIIr (94v–96r), talijanskom LXXXXVr–LXXXXVIIr (98r–100r) i hrvatskom jeziku na glagoljici LXXXXVIIIr–CIr (102r–104r).

dva retka početka prve isprave; Deković 2003: 31, 32; 2006: 306). No, sam Ivan Barberić latinskim je zabilježio (Deković 2011: 94) da je vjerno, ne dodajući niti ispuštajući, prepisivao sve tekstove, dakle i latinske, i talijanske, ali i hrvatske tekstove pisane glagoljicom. Pošavši od te Barberićeve napomene, Ivan se Lupić kritički osvrće na Dekovićevu tvrdnju o prijevodu isprava s latinskoga na hrvatski jezik i zaključuje da su tekstovi koje je Ivan Barberić pisao na hrvatskom postojali kao predlošci prevedeni na hrvatski jezik, odnosno da su „hrvatski prijevodi nekih isprava pisani glagoljicom” postojali prije Barberićeva prijepisa (Lupić 2021: 88 i bilješka 70). Stoga i pretpostavka, koja proizlazi iz Dekovićeve konstatacije, da bi se i Barberićevo sjevernočakavsko podrijetlo¹¹ moglo odraziti na značajke tekstova (Deković 2005: 63–64), u tom kontekstu nije presudna.

Budući da je riječ o dvama tekstovima u kojima se govori o augustinskom samostanu u Rijeci, nameće se pitanje: koliko su i u kojem smislu ove isprave riječke? Kada je pisala o Hermonovu *Brašnu duhovnom*, Iva Lukežić ustvrdila je da ta knjiga jest prava riječka knjiga, odnosno „plod knjige riečke” prema nekolikim kriterijima: „po svom usmjerenju na lokalnu riječku problematiku i na djelovanje među hrvatskim dijelom riječkoga puka, osobito po svom jeziku”¹² (Lukežić 1990: 132). Prvim dvama kriterijima, razvidno je iz njihova kratka sadržaja, neosporno udovoljavaju i spomenute isprave, a na pitanje jesu li riječke i po trećemu, jezičnomu kriteriju, nastojat će se odgovoriti u ovom članku.

Iz dijalektološke je literature poznato da su dio današnjega Grada Rijeke, negdašnju *Reku*, smještenu s desne strane *Rečine*, višestoljetno, do unatrag dvadesetak godina, obilježavala dva idioma različita podrijetla: čakavski i fijumanski. Dok je potonji i dalje živ, čakavski govor negdašnje Rijeke kojim se govorilo u središtu Grada, na tzv. Gomili, s prvim tipom ca-

¹¹ Darko Deković za Ivana Barberića piše da je „sin tada već pokojnoga Petra, brijača iz Rijeke” (Deković 2003: 33), što je dijelom navedeno i u spomenutoj Barberićevoj bilješci. Ivan Barberić pisao je i neke dijelove *Zapisnika misnoga kaptola riečkoga*, koji je prema Dekovićevoj analizi „pisan jezikom koji se u velikoj mjeri oslanja na jezik kojim se u XVI. stoljeću govorilo u Rijeci” (Deković 2005: 63). Za sve pisare navodi da su „kao kanonici riječkoga zbornoga kaptola, ako i nisu svi bili rođeni u Rijeci, morali poduže u tome gradu živjeti i djelovati, te su sasvim sigurno usvojili i riječki govor svoga vremena i tim su govorom očito pisali Zapisnik misni,” pa se to odnosi i na Ivana Barberića (Deković 2005: 75). O poimanju ktetika *riječki bit će riječi* u daljnjemu tekstu.

¹² Odnosno po lokalnoj podlozi književnojezičnomu tipu (Lukežić 1990: 132).

kavizma, ili na Mlaki, s drugim tipom cakavizma¹³, više ne postoji. Naime, posljednji je put taj govor zabilježen u Domu umirovljenika na Kantridi osamdesetih godina prošloga stoljeća (Lukežić 1993: 36).¹⁴ Taj je punkt cakavski u Strohalovu zapisu iz 1895., a jednako ga je opisao Mieczysław Małecki (1930). Strohalove su zapise provjeravali u izvornih govornika Milivoj Mezorana (1953: 435) i Iva Lukežić (1993: 36). Neke je novinske tekstove objavljene u Rijeci u 19. i na početku 20. st. te zapise usmene riječke književnosti iz 19. st. prema Strohalovu bilježenju, kao i Strohalov opis riječke čakavštine u odnosu na riječko jezično stanje u 20. st., analizirala Silvana Vranić (2002: 495–504, 2009: 179–188, 2020: 125–138). Sanja Zubčić pregledno je i sustavno prikazala postojeće tekstove s riječkoga područja s obzirom na cakavizam (2014: 459–474). Ta pojava nije ovjerena u današnjim čakavskim govorima koji se protežu od Kantride do Braščina-Pulca i Drenove te zapadnije do Ćikovića (uključujući dijelove: Pehlin, Škurinja, Škurinjska Draga, Zamet Dolnji i Zamet Gornji, Srdoči, Grpci, a Krnjevo i Preluka danas su bez autohtonih govornika), odnosno u govorima s desne strane Rječine na području Grada Rijeke. Redom su to naselja izvan negdašnje Rijeke i čine dio sjeveroistočnoga poddijalekta čakavskoga ekavskoga dijalekta (Vranić 2005: 37).

S obzirom na to da su tekstovi koji su predmet ovoga članka administrativno-pravnoga sadržaja, valja očekivati, kao što vrijedi za ostale nenabožne tekstove iz 15. i 16. st., da je unos autohtonih elemenata govora pisara veći nego u liturgijskim tekstovima, ali i to, kao što je istaknuto, da je u većini pisanih tekstova ipak u uporabi književna stilizacija, pa da neće u potpunosti odražavati organski idiom (Zubčić 2014: 461). Niz je, naravno, podudarnih značajki književnojezične nadgradnje i određenoga organskoga idioma na fonološkoj i morfološkoj razini (npr. čakavska *puna nepreventivna vokalizacija*, imenički nastavci). Neke su odrednice, međutim, kojima bi se mogla također potvrditi takva podudarnost ili pobliže odrediti pripadnost analiziranih tekstova, u relativno malom korpusu vjerojatno izostale zbog

¹³ Više o tipovima cakavizma i o tumačenjima postanka te čakavske osobitosti v. Moguš 1977: 66.

¹⁴ Danas Grad Rijeka obuhvaća znatno šire područje. Uz spomenute govore s desne strane današnje Rječine, riječki su i istočni dijelovi s lijeve strane Rječine, tzv. trsatsko-bakarski govori (Lukežić 1996) ili govori primorskoga poddijalekta čakavskoga ekavskoga dijalekta (Vranić 2005: 344–349), nekada dijelovi grada Sušaka. Danas se u Rijeci čuje i čakavština pojedinaca koju su sa sobom donijeli u Rijeku doselivši se iz bliže i dalje riječke okoline.

same prirode teksta u kojem se neće naći pojedini leksemi koji bi sadržavali tipičnu čakavsku razlikovnost ili su i inače zastupljeni u manjem broju primjera (primjerice zamjena negdašnjega prednjega nazala u *a* iza *j*, *č*, *ž* kao čakavska posebnost, a redukcija početnoga *v*- ispred konsonanta, npr. u *čera*, u osnovi glagola *zet* ‘uzeti’; promjena *vbs- > *vəs*- > *s*- u zamjeničkoj osnovi i u priloga izvedenih iz zamjenica, kao sjeverozapadne čakavske značajke¹⁵).

U ovom će se članku iz spomenutih dviju isprava najprije izdvojiti one značajke, uglavnom na fonološkoj razini, koje bi se mogle odrediti zasebnostima sjevernočakavskih govora, u prvom redu ekavskih, a tek onda one općekaavske koje su svojstvene i ostalim tekstovima pisanim čakavskim književnojezičnim tipom.

2. Analiza Isprave Reimberta III. Walseea iz 1429. i Isprave cara Ferdinanda I. iz 1528.

Pitanje je *jata* i njegovih refleksa u čakavologiji presudno za utvrđivanje pripadnosti kojega govora nadređenom sustavu. U glagoljičnim su tekstovima 16. st. i dalje zapisi refleksa *jata* neujednačeni. Uz bilježenje nezamijenjenoga *jata*¹⁶, zastupljene su ikavsko-ekavske zamjene, rjeđe ekavske uz neke ikavske ili samo ikavske, bilo da je riječ o liturgijskim tekstovima ili administrativno-pravnim. U potonjima je ipak češći odraz *jata* kojega organskoga idioma. Stjepan Damjanović ističe „da se u staroslavenskim tekstovima grafem *e* često ostvarivao kao *je* pa je ta navika sigurno utjecala i na tekstove koji su pisani hrvatskim jer se sve više pokazuje da su srednjovjekovni hrvatski autori staroslavenski držali starijom fazom svojega književnoga jezika i prenosili navike pisanja i onda kada su se po

¹⁵ V. npr. Lukežić 2012: 228–230.

¹⁶ U dijelu se literature o hrvatskom crkvenoslavenskom jeziku *jat* drži zasebnim fonemom njegova fonološkoga sustava. No, već su u tekstovima iz 12. st. zabilježene zamjene *e* ili *i*, pa neki autori *jat* više ne uključuju među foneme hrvatskoga crkvenoslavenskoga jezika (Mihaljević 2009: 299). Čest neizmijenjen grafem za *jat* u literaturi se o jeziku hrvatskih glagoljičnih tekstova pripisuje percepciji *jata* kao glasa *e*-tipa (Damjanović 2011: 284), pa se stoga na mjestu etimološkoga *e*, kao i negdašnjega prednjega nazala, također može naći grafem *jata*. Amir Kapetanović također, sukladno tomu, razlog pojavi nezamijenjenoga grafema *jata*, koji se može naći uz refleks *jata*, i u tekstovima pisanim hrvatskim jezikom i drugim slavenskim pismima od 2. polovice XIV. st. do sredine XVI. st., nalazi u navici i glagoljaškoj maniri jer je *jat* u to doba defonologiziran (Kapetanović 2016: 15).

jezičnim postavkama znatno udaljili od staroslavenskog¹⁷ (Damjanović 2011: 284–285).

Prvi analizirani tekst, *Isprava Reimberta III. Walseea*¹⁸ iz 1429., nije su-stavan u tom pogledu, što svjedoči o jakom utjecaju obrazovanja samog pisca teksta ili i prepisivača Ivana Barberića i njegovu dobru poznavanju književnoga jezika, međutim i o prodiranju jezičnih elemenata organskoga idioma. Ivan Barberić, kao što je spomenuto, autor je i dijelova *Zapisnika misnoga kaptola riečkog*, za koji je Darko Deković ustvrdio da je pisan ekavi-com liburnijskoga tipa, što je „gotovo istovjetna onoj kakva se danas još govori na području grada¹⁹, u Kastavštini i na širem opatijskom području” (2005: 63–64).

U leksičkim su morfemima IR zastupljeni različiti zapisi *jata*. Pretežit je refleks *e*: *ded, deda* G jd., *let* G mn., *delnicami* I mn., *nasledovati, nerazdele-ne, nezmerzna, spovednika* G jd., *od sveta* G jd., *u večno, verno, vreme, zapovedem* D mn., ali su zabilježeni i primjer [život] *ve(-)vječni*, evidentno preuzet iz liturgijskih tekstova,²⁰ i *crikva*. U tvorbenim su morfemima dva rješenja: *spred*²¹, *napred, imeli*, ali *pridnih*’ G mn. Među gramatičkim su mor-femima uz starije i novi morfemi, pa je tako, primjerice, u L jd. imenica m. r. *-e*, ali i novije *-u* iz *u-deklinacije* „da bi se lokativ izjednačio s dativom” (Da-mjanović 2011: 296): *v grade, v klostre*, ali i *v gradu, u svetom Vidu; va* [vsem ovom svetom] *redu*,²² ali i *va veki, va gospodstvi*; u L jd. imenica ž. r. morfemi

¹⁷ Dobar je primjer takva pristupa pisanje nezamijenjenoga slogotvornoga *l*: *isplnil* (u *Ispravi Reimberta III. Walseea*), *plna, stl(mać)ê(n)e* (u *Ispravi cara Ferdinanda I.*), koji npr. u hrvatskoglagojličnim tekstovima 16. st. potvrđuje nastojanje da se održi tradicija staro-slavenskoga jezika (Vrana 1951: 129, Damjanović 2011: 287), kao i u čakavskim pravnim tekstovima iz 16. st. u kojima alterniraju starije *l* i njegove zamjene (v. Kuzmić 2011: 336, a nalazi se i u znatno kasnije nastalim tekstovima), ili zapis G jd. ž. r. zamjenice *i(že), ja(že), je(že)* s predmetkom *n*:- *nėje* (u hrvatskom crkvenoslavenskom taj je oblik glasio *jeje*). Oblici s predmetkom *n*- rijetki su u svim kosim padežima „u liturgijskim tekstovima kada zamjenica nije iza prijedloga”, dok je iza prijedloga u obama tipovima tekstova predmetak uobičajen (Gadžijeva i dr. 2014: 142).

¹⁸ U daljnjem tekstu IR.

¹⁹ Tj. Rijeke.

²⁰ U tim se tekstovima, kao što je istaknuo Stjepan Damjanović, i *e* ostvarivao kao *je* (2011: 284).

²¹ Stjepan Damjanović u sintezi o jeziku glagoljičnih knjiga u 16. st. piše da je prevladao ekavski refleks u prefiksima *prê-* i *prêd-* (2011: 285).

²² U nekim su današnjim zapadnim dijelovima Grada Rijeke također ovjerena oba morfe-ma. U govoru Škurinje: *va Lencu, na Trsatu, va žepu*; u govoru Braščina-Pulca: *po selu, va*

su *-e* (nakon nepalatalne osnove) i *-i* (nakon palatalnih osnova) *na reke*; *kući* [bož'(io)i], *na meji*, a u L mn. imenica m. r. refleks je *-e*:²³ *v zabičeh* (IR). U morfemima zamjeničke deklinacije, uz rjeđe *e* od *jata*: *va (...) ovom* L jd., većinom je *i* od *jata* ili su potvrđeni morfemi palatalne deklinacije: *meni* D, *od inih*, *va (...) nihovim'* L jd., *sa (...) njihovimi, ovih'* G mn.; *mojih'* G mn., *moih* G mn., *moimi* I mn., *vsih'*²⁴ G mn., *vsim* D mn., *va vsim'* L jd., *sa svimi* (s metatezom *vs-* u *sv-*), *sa vsimi*, ali *va vsem* L jd. U pridjevima su zadržani oblici određene sklonidbe: *minučih* G mn.; *pridnih'* G mn.

Gotovo je jednaka distribucija zastupljena u drugom analiziranom tekstu, nastalom prema mlađemu predlošku iz 16. st., kojega je potpisnik car Ferdinand²⁵. U leksičkim je morfemima odraz *jata* najvećma *e*: *od besede*, *pradeda* G jd., *leto*, *v krepko*, *krepost*, *naslednikom* D mn., *names'(-)tnikom*, *v reke* L jd., *od reki* G jd., *u(v)rienê* G jd., *zapovedano*, *zmeniti*, ali *na nedilju* A jd., *svita* G jd., *nepromin(e)noga* G jd., *u vrime*. U tvorbenim su morfemima također zabilježene dvostrukosti: *preč*, *spred*, ali *naprid*, *prij*, *pristoečeh*, *privar*. U pojedinim padežima supostoje različiti gramatički morfemi: u L jd. imenica m. r. gotovo su svi primjeri već ujednačeni na *-u*: *v našem gradu*, *u instrumentu*, ali *v beče*, *va vek*; u L jd. imenica ž. r. dosljedno je *-e*: *po miloste*, *po pr(av)de*, *v reke*; u L mn. imenica m. i s. r. *-eh*: *v punteħ'*, *artikuleħ'*, a u zamjeničkoj deklinaciji, uz primjer *s ovemi istemi* s ekavskim odrazom *jata*, većinom su potvrđeni morfemi palatalne deklinacije: *va*

---

hangaru, *va gradu*; u govoru Pehlina: *va hladu*, *va žepu*, *va takujinu*; u govoru Drenove: *na Pulcu*, *va Rukafcu*, *va Kastvu*, *na stolu*, ali *va žepe* / *va žepu*, a alternativno se *-e* javlja *s -e* u govoru Kantride: *va žepe*, *na Krke*, *va Zagrebe* / *na brodu*, *va žepu* i u govoru Zameta: *va ten cimiteru*, *va žepe* / *va žepu*, *na postolu* (Vranić 2005: 161).

²³ U ovom je primjeru, naime, riječ o ujednačavanju morfema na nepalatalnu promjenu, pa onda i o ekavskom odrazu *jata*.

²⁴ U hrvatskim je crkvenoslavenskim liturgijskim i neliturgijskim knjigama Milan Mihajević registrirao *jat*, *e*, *i* u DL jd. ž. r., u I jd. m. i s. roda, kao i u GDLI mn. svih triju rodova te zamjenice i zaključio da je teško odrediti kada je riječ o gubljenju *jata* i refleksima *e* ili *i*, a kada o miješanju palatalne i nepalatalne deklinacije ili o utjecaju pridjevske promjene (Gadžijeva i dr. 2014: 148). U ovom bi tekstu, s obzirom na gotovo dosljedan *e* u nastavcima imeničke deklinacije koji su imali *jat* u sastavu, vjerojatniji bio drugi razlog. Naime, u dugoj je pridjevskoj deklinaciji u takvim tekstovima Sandra Požar utvrdila ujednačene oblike za sva tri roda: *-ih* u GL mn., *-im* u D mn., *-imi* u I mn. (Gadžijeva i dr. 2014: 177), dok su u Strohalovu bilježenju govora Rijeke, a tako je danas i u većini ostalih ekavskih čakavskih govora, prevladali nastavci zamjeničke sklonidbe *s jatom*, a onda i njegova ekavska zamjena (Strohal 1895: 6–11, Vranić 2005: 144–147).

²⁵ U daljnjem tekstu IF.

*vsem*²⁶, *sa vsih, va vsih, od naših* [stvari] / *od n(a)ših', s našimi, kih* [listov] G mn., *od onih'*. U pridjevima je i u ovom tekstu zadržana određena deklinacija: *od imenovanih, istih'* G mn., *od prvih do zadnih, od plemenitih, s plemenitimi, od rečenih, z osoboinim*.

Budući da je u svim tekstovima pisanim hrvatskim čakavskim književnim tipom pretežit *e* u leksičkim morfemima, a *i* u gramatičkim morfemima, tek ekavski refleks *jata* u potonjim morfemima može biti indikator pripadnosti idiomu čakavskoga ekavskoga dijalekta kojega je negdašnji riječki idiom bio dijelom. Kasniji *-u* u L jd. imenica m. r. svakako treba promatrati kao potvrdu razvoja morfološkoga sustava, posebice zato što je u IF, nastalom prema mlađemu predlošku, noviji morfem dominantan. Dvojnost u tom padežu, premda je već uobičajeniji *-u*, zabilježena je i u ostalim glagoljčnim tekstovima iz 16. st. (Damjanović 2011: 296–297). Zahvaljujući pretežitomu ekavskomu refleksu starijega morfema *jata* u IR, distribucija u tom padežu mogla bi se usporediti s dvojnošću u nekom od idioma negdašnjega prigrada Rijeke u kojima ta dva morfema i danas koegzistiraju²⁷ (Vranić 2005: 161).

Sjevernočakavsko podrijetlo tekstova djelomice potvrđuje i prijedlog i prefiks *z*, koji je u tim govorima različita postanja, odnosno rabi se i na mjestu *s < sʷ* i *iz < izʷ* (*s* kojim se izjednačio *vi < vy*). Lik *z* zabilježen je kada prethodi riječi s početnim vokalom, zvučnim šumnikom ili sonantom, a inačica *s* kada riječ koja slijedi počinje bezvučnim šumnikom: *z divina, z načinom*, ali supostoji i prijedlog *s* (*s* inačicom *sa*): *s menom, s milosrdi'em, s moim, sa vsimi* itd. (IR); *z običainu pomoću, z oholom, z ovom, zmeniti, znemljući, s plemenitimi, s prave*,²⁸ ali *s našimi, s ovemi istemi, s ovimi listi, sa vsih, sa zemlami* i dr.; iznimno i *iz grada, iznimajući* (IF). U sjevernočakavskim je govorima važna i palatalnost/nepalatalnost početnih konsonanata (ispred *ń* je *ž/š*, ispred *č* i *ć* je *š*²⁹), što se u analiziranim tekstovima ne provodi (npr. *s čestim'* u IF). Ispred frikativa *s, š, z, ž* prijedlog se *z* u tim govorima reducira (Lukežić 1987: 594).

²⁶ V. bilješku 24.

²⁷ V. bilješku 22.

²⁸ Potonja bi se dva primjera mogla tumačiti kao inačica prijedloga *z* jer je riječ o početnim bezvučnim konsonantima.

²⁹ U hrvatskim je crkvenoslavenskim tekstovima taj frikativ rezultat jednačenja po palatalnosti prijedloga *s* ispred početnoga /ń/: *š neú, š nimi* (Gadžijeva i dr. 2014: 275).

Djelomično održanje deklinacije tvrdih osnova u G jd. i NAV mn. imenica ž. r. svojstveno nekim sjevernočakavskim govorima,³⁰ pa i ekavskim (Vranić 2005: 289–296), potvrđeno je u rijetkim primjerima iz mlađega teksta: *reki* G jd., *slobodi* A mn. (IF), dok je u ostalim primjerima palatalna inačica: *od naše strane, od desetine* (IR), *od špane, od avštrie, od brgone* itd. (IF).

Među značajkama koje su zajedničke i čakavskomu hrvatskomu književnomu jeziku i organskomu idiomu osobitosti kojega su inkorporirane u analizirane tekstove zasigurno je upitno-odnosna zamjenica za neživo: *ča* i riječi njome tvorene. Iako u tekstovima nije zabilježena sama zamjenica *ča*, jest oblik tvoren tom zamjenicom: *niš* (IF), u kojemu je frikativ *š* na početku rezultat slabljenja napetosti afrikate *č* (u *nič*) (Moguš 1977: 84–89; Lukežić 1998: 38–41, 2012: 102–111). Uz taj je čakavski lik autor zapisao i štokavsko *ništar*.³¹

S obzirom na to da je riječ o tekstovima iz 16. st., znak za poluglas imao je samo ortografski, a ne i fonološki status, pa apostrofi na kraju riječi označuju njezin kraj ili kraj retka (npr. *names'(-)tnikom* IF). Poluglas je zamijenjen vokalom *a* u jakim pozicijama, ali i u nekim slabim pozicijama, čime se potvrđuje čakavnost ovih zapisa, tj. provodi se čakavska *jaka vokalnost* mehanizmom *pune nepreventivne vokalizacije* (Moguš 1977: 20–34, Brozović 1988: 85): *va* (< *vъ*) kao prijedlog (uz *v* i *u*): *va ime, va veki, va vsem*, ali *v čast, v če(ter)tak, v kloštri, v ono, v gospodstvi, u svetomu* (IR); a u drugom tekstu: *v reke, v našem gradu, v kup, va odlukah, va veki, va vsih, ali vzdrže* (IF).³² U IR zabilježen je i čakavski oblik I zamjenice *ja* kao *manom'*.

³⁰ U I jd. imenica ž. r. zabilježene su samo potvrde ženske i-deklinacije u kojoj je nastavak regularan refleksi od *-bjo*: *s običainu pomoću, z oholom nemarnostju* (IF), što je u skladu s glagoljčnim tekstovima iz 16. st. u kojima je zadržano „dvojstvo -u : -om kod imenica a-osnova...a dvojstvo -ju : -jom u imenica ženske i-sklonidbe” (Damjanović 2011: 297).

³¹ U neliturgijskim je hrvatskim crkvenoslavenskim tekstovima taj oblik uz *ništare* ili *ništr* sporadičan (Gadžijeva i dr. 2014: 145).

³² U *Brašnu duhovnom*, „prvoj riječkoj knjizi”, iz 17. st. Iva Lukežić utvrdila je sljedeću distribuciju: „s oblikom *va* ispred sljedećega konsonanta, kao *v* ispred vokala, a reducirao se ispred nekih konsonanata da bi se izbjeglo formiranje netipičnih konsonantskih skupina” (1989: 77). Ovdje se može uočiti jedino dosljednost *va* ispred početnoga *v*, što je i hrvatsko crkvenoslavensko rješenje, ali i *va ime*, što se u literaturi određuje kao čakavsko (Zubčić 2010: 635), uz *v ono*. Ne provodi se ni distribucija tipična za sjeveroistočne istarske govore u kojoj je: *v* pred sonantom *r* ili pred vokalom, a *va* u drugim pozicijama, npr. *va grad, va kamaru*, ali *v ajer, v Riku* (Vranić 2005: 255).

Skupina *dj s čakavskim je rezultatom, uobičajenim u tekstovima čakavske stilizacije hrvatskoga književnoga jezika, kako ranijim glagoljičnim tekstovima, tako i onim iz 16. st. (Damjanović 2011: 291). No, u obama je analiziranim tekstovima, kao što je i u ostalim glagoljičnim tekstovima zabilježeno, s neprovedenom jotacijom zapisan primjer *milosrd'em*³³ I jd., zasigurno preuzet iz liturgijskih tekstova. Rezultat *j* različito je unesen: kao *j*, apostrof te *jat* (pri čemu se čita [ja]) ili nije zabilježen nekim grafemom u intervokalnoj poziciji. Potvrđuju to primjeri: na *meji*, *poroen'e* (IR); *potvrju'emo*, *nareju'emo*, *uvrienê*, *potvr'enih'* G mn., *potvr'ena*, *graên* G mn. (IF).³⁴

Skupina *stj dala je *šč*, rezultat svojstven i čakavskomu hrvatskomu književnomu jeziku i organskomu idiomu značajke kojega su uključene u korpus, a u izvorniku su primjeri bilježeni grafemom **Ŧ**: *vla(š)ćem'* L jd., *za(š)ćičeni*³⁵ ili grafemima **ŦŦ**: *vlašćim'* I jd. (IR), *puščeni* (IF), ali i *nemarnostju* I jd. (IF).³⁶

Rotacizam, sporadičan u hrvatskim glagoljičnim tekstovima, češći u onima iz 15. i 16. st. (Gadžijeva i dr. 2014: 85), zabilježen je u liku *moremo* 1. l. mn. prez. (IF). Jednako je tako u hrvatskom čakavskom književnom jeziku (Kapetanović 2011: 92), ali i u čakavskom narječju, pa tako i u njegovu sjevernom dijelu (Lisac 2009: 77), kojemu analizirani tekstovi neosporno pripadaju.

U zamjeničko-pridjevskoj sklonidbi u G jd. m. i s. r. dosljedan je mladi, hrvatski nastavak *-oga/-ega*: *ednoga* (IR), *nega*, *b(la)ženoga*, *s(ve)toga*, *teško-ga*, *nepromin(e)noga* (IF). Taj je nastavak svojstven čakavskomu hrvatskomu književnomu jeziku (Kapetanović 2011: 100) i neliturgijskim tekstovima (Gadžijeva 2014: 139), dok je u hrvatskim glagoljičnim tekstovima biblijske naravi zadržan „knjiški crkvenoslavenski nastavak *-ago*” (Damjanović 2011: 305).

³³ Jotacija se u takvim primjerima provodi u 16. i 17. st. (Matasović 2008: 162).

³⁴ Rezultat je sekundarne jotacije *j* i u primljenici *vicejerentom* I jd. (s provedenom metatezom sloga).

³⁵ Naime, (š) je Darko Deković transliterirao u zagradi navodeći na ostvaraj skupine *šč*. Slovo **Ŧ** izgovaralo se i kao [č], [šč], [št] i [šč], a pisari su sporadično pisali i dvoslove **ŦŦ** ili **ŦŦŦ** ili **ŦŦŦŦ**. Milan Mihaljević zaključuje kako se slovo **Ŧ** ipak obično čitalo kao [č] (Gadžijeva i dr. 2014: 67).

³⁶ Za razliku od češće izmijenjene skupine *šč* u ovim dvama tekstovima, u glagoljičnim je tekstovima iz 16. st. česta neizmijenjena sekundarna skupina *stj* (Damjanović 2011: 291, 293).

Dočetno *-l* zadržano je u svim pozicijama: na dočetu finalnoga sloga drugog aktivnoga participa preterita ili *l*-participa, danas glagolskoga pridjeva radnog, primjerice: *imel, učinil, isplnil, potvrđil'* (IR); u priloga: *zđol* (IR); na dočetu unutrašnjega sloga: *dilnik* (IR). U svim je glagoljičnim tekstovima iz 16. st. opstalo puno participa, pa tako i *l*-participa za tvorbu perfekta, pluskvamperfekta, futura II. i kondicionala (Damjanović 2011: 309, 310), a i u čakavskom književnom jeziku 16. st. najčešće je zadržan iako u glagolskom pridjevu radnom ima i drukčijih rješenja (Kapetanović 2011: 103). Jednako je tako neizmijenjen i danas u ekavskim sjeveroistočnim istarskim govorima (Vranić 2005: 243).

Zabilježen je oblik glagola *bit* za tvorbu kondicionala u 2. l. mn. *bimo* [se dostoēli] (IF). Stariji su optativni kondicionalni oblici, kao i u hrvatskim crkvenoslavenskim tekstovima (Gadžijeva i dr. 2014: 259–260) i u čakavskom književnom jeziku 16. st. (Kapetanović 2011: 104), zadržani i danas u mnogim čakavskim govorima, pa i u sjevernočakavskim.

3. Zaključak

Sanja Zubčić proučavala je korpus *riječke knjige* od prvih tekstova pronađenih u Rijeci, *Riječkoga fragmenta Mudrih izreka* iz 13. st., do konca 19. st. i početka 20. st. (potonje prema istraživanjima Ive Lukežić), zaključno s kritičkom ocjenom Augusta Harambašića iz 1946. (Zubčić 2014: 459–474). Opazila je da prvi tip cakavizma nije bio sustavan ni u jednom tekstu osim u anonimnoj pjesmi iz *Slobode* iz 1878. i u Kurelčevoj inačici *Razgovora med Bonticum i Čavicum* (2014: 471–472), pa da, dakle, cakavizam nije bio sustavan ni u riječkom govoru, ali da je bio „znak prepoznatljivosti riječkoga govora” (2014: 472). Usto, utvrdila je da je prvi put cakavizam u riječkim tekstovima bilježen već tridesetih godina 16. st.

Da bi se tekstovi analizirani u ovom radu mogli atribuirati kao riječki, uz nabrojene se sjevernočakavske odrednice i općekaavske značajke potvrđene u tim dvjema analiziranim ispravama, dakle, očekuje i pojava cakavizma kao onodobne riječke posebnosti, bez obzira na njegovu nesustavnost. No, taj čakavski specifikum nije zabilježen u tim tekstovima. Nije ovjeren ni za posljednjega sustavnoga istraživanja fonoloških i morfoloških značajki ekavskih govora na području današnjega Grada Rijeke, u kojima su, s odmakom uglavnom u L jd. imenica m. r. *-u*, značajke podudarne ostalim govorima sjeveroistočnoga istarskoga poddijalekta ekavskoga dijalekta (Vranić 2005). Drugim riječima, ti tekstovi, tematski riječki – govore o pro-

blematici augustinskoga samostana u Rijeci, nisu i jezično riječki kada se taj kretik odnosi na čakavski govor ondašnjega Grada. Međutim, isprave valja gledati u kontekstu njihove prirode i namjene – riječ je o važnim pravnim dokumentima koji moraju biti razumljivi potencijalnim recipijentima i mnogo šire izvan uskoga gradskoga riječkoga kruga. Zato je zasigurno odabir riječkomu govoru blize varijante, sjeveroistočnoga istarskoga poddijalekta ekavskoga dijalekta autohtona na području riječkoga prigrada, danas sastavnoga dijela Rijeke, bez čakavizma kao izrazite markantne gradske značajke, bio funkcionalniji. Tako fino nijansiranje varijante koje su pisari koristili nije neuobičajeno u ondašnjim dokumentima. Potvrđuje to, primjerice, i jezik spomenutoga *Zapisnika misnoga kaptola riečkoga* iz sredine 16. st., u kojem se također ogledaju značajke necakavskih govora istoga ekavskoga poddijalekta na širem riječkom području.

Literatura

- Brozović, Dalibor (1973) „O hrvatskom književnom jeziku 16. st.”, *Zbornik Zagrebačke slavističke škole* 1, Zagreb, str. 129–135.
- Brozović, Dalibor (1988) „Čakavsko narječje”, *Jezik srpskohrvatski / hrvatsko-srpski, hrvatski ili srpski*, JLZ „Miroslav Krleža”, Zagreb, str. 80–90.
- Damjanović, Stjepan (1977) „Slogotvorni r i l u korizmenjaku Kolunićeva zbornika”, *Radovi Zavoda za slavensku filologiju*, str. 43–50.
- Damjanović, Stjepan (1984) *Tragom jezika hrvatskih glagoljaša*, Znanstvena biblioteka HFD, Zagreb.
- Damjanović, Stjepan (2011) „Jezik hrvatskih glagoljčnih tekstova”, *Povijest hrvatskoga jezika*, 2. knjiga: 16. st., ur.: Bičanić, Ante; Katičić, Radoslav; Lisac; Josip, Zagreb, str. 275–322.
- Deković, Darko (2003) „Hrvatskoglagoljčni prijevodi u ‘Diplomatariumu’ augustinskoga samostana u Rijeci”, *Dometi*, 1–4, Rijeka, str. 29–70.
- Deković, Darko (2005) *Zapisnik misni kaptola riečkoga: istraživanja o riječkome glagoljaškome krugu*, Matica hrvatska – Ogranak u Rijeci, Rijeka.
- Deković, Darko (2006) „Trojezičje Diplomatariuma augustinskoga samostana u Rijeci”, *Latinitet u Europi s posebnim osvrtom na hrvatski latinitet nekad i danas*, Matica hrvatska, Rijeka, str. 304–336.
- Deković, Darko (2011) *Istraživanja o riječkome glagoljaškom krugu*, Matica hrvatska, Zagreb.

- Gadžijeva, Sofija i dr. (2014) *Hrvatski crkvenoslavenski jezik*, Hrvatska sveučilišna naklada – Staroslavenski institut, Zagreb.
- Holjevac, Sanja (2014) „Riječke litanije muke i smrti Isusove iz 17. i 28. stoljeća s osobitim obzirom na jezik”, *Riječki filološki dani 9*, ur. Stolac, Diana, Rijeka, str. 345–356.
- Ivšić, Stjepan (1949) „Isprava Gverina Tihića”, *Starine*, 42, str. 109.
- Kapetanović, Amir (2011) „Čakavski hrvatski književni jezik”, *Povijest hrvatskoga jezika*, 2. knjiga: 16. st., ur.: Bičanić, Ante; Katičić, Radoslav; Lisac, Josip, Zagreb, str. 77–124.
- Kapetanović, Amir (2016) *Jezik u starim versima hrvatskim*, Književni krug, Split.
- Kosanović, Ozren (2018), „Inventar pokretnih dobara augustinskog samostana sv. Jeronima u Rijeci iz 1523. godine”, *Problemi sjevernog Jadrana*, 17, Rijeka, str. 23–33.
- Kuzmić, Boris (2001) „Jezik Veprinačkog zakona (1507)”, *Fluminensia*, 13, 1-2, Rijeka, str. 1–24.
- Kuzmić, Boris (2011) „Jezik hrvatskih pravnih tekstova”, *Povijest hrvatskoga jezika*, 2. knjiga: 16. st., ur.: Bičanić, Ante; Katičić, Radoslav; Lisac, Josip, Zagreb, str. 323–386.
- Lisac, Josip (2004) *Faust Vrančić i drugi. Jezičnopovijesni ogledi*, Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić”, Šibenik.
- Lisac, Josip (2009) *Hrvatska dijalektologija 2. Čakavsko narječje*, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb.
- Lukežić, Iva (1987) „Čakavština u pjesmama Drage Gervaisa”, *Domesti*, 20, 7/8/9, Rijeka, str. 587–599.
- Lukežić, Iva (1989) „Prva ‘riječka’ knjiga, I.”, *Fluminensia*, 1, Rijeka, str. 73–83.
- Lukežić, Iva (1990) „Prva ‘riječka’ knjiga (nastavak iz prvog broja)”, *Fluminensia*, 2/1989, 1–2/1990, Rijeka, str. 117–134.
- Lukežić, Iva (1993) „O dvama riječkim pučkim jezicima”, *Fluminensia*, 1–2, Rijeka, str. 25–38.
- Lukežić, Iva (1995) „Riječka i sušačka čakavština”, *Zbornik Sveti Vid*, ICR, Rijeka.
- Lukežić, Iva (1996) *Trsatsko-bakarska i crikvenička čakavština*, ICR, Rijeka.
- Lukežić, Iva (1998) *Govori Klane i Studene*, Libellus, Crikvenica.

- Lukežić, Iva (2005) „Jezik grobničke brašćinske knjige (16. i 17. stoljeće) kao dijalektološki predložak”, *Drugi Hercigonjin zbornik*, ur. Damjanović, Stjepan, Zagreb, str. 223–246.
- Lukežić, Iva (2012) *Zajednička povijest hrvatskih narječja, 1. Fonologija*, Hrvatska sveučilišna naklada, Filozofski fakultet u Rijeci, Katedra Čakavskoga sabora Grobnišćine, Zagreb.
- Lukežić, Iva (2015) *Zajednička povijest hrvatskih narječja, 2. Morfologija*, Hrvatska sveučilišna naklada, Filozofski fakultet u Rijeci, Katedra Čakavskoga sabora Grobnišćine, Zagreb.
- Lupić, Ivan (2021) „Rukopisni tragovi Tihiceva Lucidara”, *Filologija*, 76, Zagreb, str. 53–126.
- Małeck, Mięczyślawn (1930) *Przeqląd słowiańskich gwar Istryi*, Prace Komisji Językowej, 17, Polska Akademja umięjtności, Kraków.
- Malić, Dragica (1987) „Slogotvorni ř i ł u starohrvatskom latinićkom rukopisu ‘Žića sv. otaca’”, *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 13, 1, Zagreb, str. 55–63.
- Matasović, Ranko (2008) *Poredbenopovijesna gramatika hrvatskoga jezika*, Matica hrvatska, Zagreb.
- Medved, Marko (2019a) „Augustinci pustinjaci rijećkog sv. Jeronima u 15. stoljeću”, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, 51, 2, str. 159–176.
- Medved, Marko (2019b) „Incuria et vandalismus – sudbina arhiva augustinskoga samostana Sv. Jeronima u Rijeci”, *Arhivski vjesnik*, 62, 1, Zagreb, str. 85–105.
- Medved, Marko (2019c) „Datacija izgradnje augustinskog samostana i crkve sv. Jeronima u Rijeci”, *Croatica Christiana periodica*, 84, Zagreb, str. 21–38.
- Medved, Marko (2020) *Filius conventus Fluminensis*, Augustinci: pustinjaci sv. Jeronima u Rijeci, Srednja Europa – Katolićki bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.
- Mezorana, Milivoj (1953) „Kratak pregled rijećkih narječja”, *Rijeka*, Matica hrvatska, Zagreb, str. 435–440.
- Mihaljević, Milan (2009) „Hrvatski crkvenoslavenski jezik”, *Povijest hrvatskoga jezika. 1 knjiga: srednji vijek*, ur. Damjanović, Stjepan, Zagreb, str. 283–349.

- Mihaljević, Milan (2011) „Bilješke o jeziku *Drugoga beramskoga brevijara*”, *Tabula*, 9, Pula, str. 126–139.
- Moguš, Milan (1977) *Čakavsko narječje. Fonologija*, Školska knjiga, Zagreb.
- Moguš, Milan (1982) „Čakavština Opatijskog krasa”, *Radovi Zavoda za slavensku filologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu*, 17, Zagreb, str. 1–14.
- Strohal, Rudolf (1895) *Osobine današnjega riječkoga narječja*, Rad JAZU, 124 (poseban otisak), Zagreb, str. 3–88.
- Štefanić, Vjekoslav (1960) „Riječki fragmenti. Glagoljica u riječkoj općini”. *Zbornik historijskog instituta JAZU*, 3, Zagreb, str. 215–288.
- Vermeer, Willem (1982) „On the principal sources for the study of Čakavian dialects with neocircumflex in adjectives and *e* presents”, *Studies in Slavic and General Linguistics* 2, Amsterdam, str. 279–340.
- Vrana, Josip (1951) „Hrvatskoglagoljski blagdanar”, *Rad JAZU*, 285, Zagreb, str. 95–179.
- Vranić, Silvana (2002) „Čakavština riječkoga prigrada u drugoj polovini 19. st. u odnosu na današnju”, *Riječki filološki dani* 3, ur. Stolac, Diana, Rijeka, str. 495–504.
- Vranić, Silvana (2004) „O govorima čakavskoga ekavskog dijalekta na području grada Rijeke”, *Sv. Vid*, IX, Rijeka, str. 73–85.
- Vranić, Silvana (2005) *Čakavski ekavski dijalekt: sustav i podsustavi*, Biblioteka časopisa *Fluminensia*, Filozofski fakultet u Rijeci – Katedra Čakavskoga sabora Kostrena, Rijeka.
- Vranić, Silvana (2009) „Riječka čakavica u Strohalovu djelu”, *Rudolf Strohal i njegovo djelo, Zbornik radova sa Znanstvenoga skupa povodom 150. obljetnice rođenja Rudolfa Strohala*, ur. Jembrih, Alojz, Karlovac, str. 179–188.
- Vranić, Silvana (2020) „Riječki govor u Strohalovim zapisima hrvatske riječke usmene književnosti 19. st.”, *Tragovi građanske tradicije. Zbornik radova s kolokvija Riječka građanska kultura 19. stoljeća*, ur. Lukežić, Irvin; Zubčić, Sanja, Rijeka, str. 125–138.
- Zubčić, Sanja (2010) „Jezične značajke Greblova *Tlmačenja od muki gospoda našego Isuhrsta* (prilog dijakronijskoj dijalektologiji)”, *Riječki filološki dani* 8, ur. Badurina, Lada; Bačić-Karković, Danijela, Rijeka, str. 631–646.
- Zubčić, Sanja (2014) „Čakavizam u Rijeci (prilog dijakronijskoj dijalektologiji)”, *Etymologica diachronica Slavica, w 75. Rocznice urodzin Profesora Wiesława Borysia*, Instytut Sławistyczna, Warszawa, str. 459–474.

Zubčić, Sanja (2015) „Hrvatskoglagoljski tekstovi kao izvor podataka za povijesnu dijalektologiju hrvatskoga jezika”, *Croatica*, 59, Zagreb, str. 95–106.

Zubčić, Sanja; Miškulin, Ivan (2022) „O kastavskom govoru u 15. stoljeću (prilog istraživanju razvoja kastavskoga govora)”, *Hrvatski dijalekto-loški zbornik*, 26, Zagreb, str. 217–234.

SUMMARY

Silvana Vranić

LINGUISTIC FEATURES OF CROATIAN GLAGOLITIC MANUSCRIPTS PERTAINING TO RIJEKA'S AUGUSTINIAN CONVENT

This paper analyses linguistic features of two Glagolitic texts pertaining to the Augustinian Convent in Rijeka, which are contained in Darko Deković's book *Studies on the Glagolitic Circle of Rijeka*. These are two administrative-legal texts transcribed in the 16th century: *Document of Rambert III Walsee* from 1429 and *Document of emperor Ferdinand I* from 1528. By means of a comparative analysis of linguistic layers of the two texts, as well as data collected from extant diachronic and synchronic research on the speeches of Rijeka and its surroundings, we aim to determine more accurately the connection of these two texts to a particular Chakavian areal or idiom. One must bear in mind, though, that many texts originating from the 16th century and later, alongside the influence of Croatian Old Church Slavonic tradition, maintain a literary stylisation and do not always lend themselves well to the diachronic approach to a particular organic idiom, while at the same time, due to the recognisability of a particular idiom's features, they make it possible to infer the scribe's deviations from the norm of the time. Based on such characteristics, it is possible to draw conclusions about the influence of northern Istrian idioms in the suburbs of the former city of Rijeka on the basis of the studied corpus.

Keywords: *Augustinians; Rijeka; historical dialectology; Chakavian literary stylisation; Chakavian Ekavian dialect; north-eastern Istrian subdialect; Document of Rambert III Walsee from 1429; Document of emperor Ferdinand I from 1528*